

УДК 39(=161.2)-047.37:[070.482:271.2-773(477.51)»19121917»]

ЕТНОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ ДУХОВЕНСТВА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «ВЕРА И ЖИЗНЬ» (1912-1917)

У статті висвітлена залучення церковників у вивчення духовної та культурної спадщини краю наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Окремо поданий аналіз наукових проблем, розробкою яких займалися священнослужителі Чернігівської єпархії у вказаний період. Показано, що надруковані на сторінках цього видання, за авторства священників, народознавчі матеріали є свідченням зацікавленості духовенства у вивченні народної культури в широкому контексті.

Ключові слова: Чернігівська єпархія ХІХ–ХХ ст., духовенство, народознавчі дослідження, єпархіальний часопис.

Процес становлення сучасної Української держави супроводжувався поступовим відродженням і розвитком в Україні релігійного життя, що виступало дієвим чинником демократичних перетворень і духовних змін в українському суспільстві. Говоримо про внесок церковників у збереження культурних та духовних традицій. Відтак, нині видається досить важливим вивчення та переосмислення творчого доробку кількох поколінь священників однієї з найдавніших єпархій нашої держави Чернігівської.

Безпосередньо ми звертаємося до представників єпархіального духовенства, дописувачів чернігівського церковного журналу «Вера и Жизнь» (1912-1917). Систематизація накопичених церковниками відомостей традиційної культури краю та його церковного життя допоможуть відтворити цілісну картину розвитку української культури в даному регіоні на межі ХІХ–ХХ ст.

Принагідно відзначимо, що враховуючи ідеологічну ситуацію, що панувала останні півтора століття в Україні, тема церкви загалом і духовенства зокрема не була, а фактично й не могла

бути, предметом спеціального дослідження. Такою ж мірою це стосувалося вивчення наукових зацікавлень представників церкви, на це вказали історики О. Коваленко, Г. Курас, В. Малиневська. Так, дослідники у спільній статті «Розвиток історичного краєзнавства на Чернігівщині у другій половині XIX ст.» (1984) побіжно перерахували розвідки священників Чернігівської єпархії, опубліковані на шпальтах друкованих видань: «Черниговских губернских ведомостей» (1838-1918) та «Черниговских епархиальных известий» (1861-1911) [18].

Пожвавлення дослідницького інтересу до публікацій кліриків, представлених на сторінках як місцевих, так єпархіальних видань, прослідковувалося на початку 90-х рр. XX ст. Свідченням цього є дослідження Н. Полетун (1991) [23], В. Дятлова (1992) [13], В. Руденка (1998) [25] та ін. Проте, їхня увага була прикута переважно до матеріалів історії церкви та краю, надрукованих на шпальтах таких видань як: «Черниговские губернские ведомости», «Черниговские епархиальные известия», «Черниговский историко-отрывной календарь», «Черниговский листок» тощо.

Згодом, до окресленої тематики досліджень долучилася провідна дослідниця О. Гейда. Історик вивчила священників, що стали активними дописувачами до часопису «Черниговские епархиальные известия» [2]. Як результат, О. Гейда виокремила плеяду кліриків, авторів краєзнавчих матеріалів єпархіального часопису, а саме: протоієрея А. Страдомського, священників П. Огієвського, І. Кибальчича, О. Єфимова, І. Платонова, К. Карпинського та ін. Окремо авторка подала короткі відомості про три упорядковані покажчики статей «Черниговские епархиальных известий» священниками А. Страдомським (не опубліковане), І. Жигуновим (1903) та К. Карпинським (1905). До аналізу тематичного наповнення та виявлення дописувачів місцевої періодики долучилися також дослідники Г. Самійленко та О. Самійленко (2001) [26]. Між тим, етнографічні розвідки церковників залишались поза увагою.

У 2003 р. вийшов друком упорядкований істориком О. Тарасенко бібліографічний покажчик періодичних видань

Чернігівської єпархії «Прибавление к епархиальным известиям» (1906-1911), «Вера и Жизнь» (1912-1917) [22]. Усі публікації згруповані автором у п'ять розділів, що відбивали накреслену тогочасною редакційною колегією програму видання. Зауважимо, що до покажчика автор не вніс матеріали «Церковно-общественного отдела» та «Хронику местной и общественной жизни».

Як бачимо, в центрі уваги дослідників частіше перебували матеріали кліриків з історії краю, опубліковані на сторінках єпархіяльних періодичних видань. Нашою метою є вивчення залучення духовенства до розгортання народознавчих студій краю наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. через призму зібраних ними та опублікованих на шпальтах єпархіяльного журналу «Вера и Жизнь» етнографічних матеріалів.

Зауважимо, що журнал «Вера и Жизнь» став логічним продовженням заснованого у 1861 р. архієпископом чернігівським Філаретом (Гумілевським) видання «Черниговские епархиальные известия». Так, філаретові «известия» склалися з двох частин: офіційної та неофіційної. У першій частині друкували височайші маніфести, розпорядження по духовному відомству, директиви Св. Синоду, розпорядження єпархіяльного керівництва, відомості про призначення та переміщення посадових осіб консисторії тощо. На сторінках неофіційної частини публікували пастирські проповіді та повчання, праці святих отців, а також різного роду розвідки, авторами яких були священники, у тому числі – знавці місцевих старожитностей.

Зміни в друкарській справі Чернігівської єпархії були внесені єпископом Василієм (Богоявленським). Він народився 1 лютого 1867 р. у с. Старе Тамбовської губернії в сім'ї священника. Навчався в Тамбовській духовній семінарії, після закінчення якої висвячений в диякона, а згодом в священника. Працював учителем. У 1900 р. Василій закінчив Казанську духовну академію, де отримав ступінь кандидата богослов'я. Втративши дружину, священник Василій 14 серпня 1908 р. був пострижений в монахи, «с оставлением прежнего шимени». Хоча за церковною традицією, яка збереглась і до сьогодні, особі, яка приймала постриг, на знак того, що вона

розпочала нове життя, давали нове ім'я. Вже 15 жовтня 1908 р. Василій Богоявленський призначений ректором Чернігівської духовної семінарії. За перші роки свого архіпастирського служіння на чернігівській кафедрі владика побудував церкву на честь благовірного князя Олександра Невського та Миколаївський єпархіальний дім, які урочисто освятив у 1912 р. Зазначимо, що найбільша зала цього дому й стала просвітницьким центром місцевого Братства святого Михаїла, князя чернігівського [1].

За час управління Чернігівською єпархією, владика Василій вніс низку змін в єпархіальну друкарську справу. Так, за його ініціативи єпархіальне видання “Черниговские епархиальные известия” перейменовано. Свідченням цього є текст промови владика, надрукований в останньому числі «Епархиальных известий» за 1911 р. Казалося, що «редакция «Черниговских епархиальных известий» считает своим долгом довести до сведения духовенства Черниговской епархии, что «Черниговские епархиальные известия» прекращают свое самостоятельное существование. Вместо них будет издаваться новый журнал «Вера и Жизнь» при новом составе редколлегии... [22, с. 2]. Відповідальним за видавництво нового церковного журналу стало братство святого Михаїла, князя чернігівського, засноване у 1888 р. при Свято-Михайлівській церкві Чернігівської духовної семінарії. Відомо, що редакція новоутвореного єпархіального журналу не поквапилася з «отриманням ліцензії» на видання і була змушена в третьому числі за 1912 р., на окремому аркуші-додатку повідомити читачів, що «... ввиду того, что разрешение Св. Синода на издание журнала «Вера и Жизнь» последовало только 14 сего февраля, редакция выпускает за январь и февраль месяцы по одному номеру вместо двух. С марта месяца журнал будет выходить по два номера ежемесячно» [22, с. 4]. принагідно зазначимо, що у наступні роки журнал виходив нерегулярно.

За задумом редакторів «Веры и Жизни», видання мало виконувати завдання культурницької просвіти жителів губернії, зокрема шляхом залучення останніх до активнішого вивчення краю. Крім того, вони висловили переконання, що «успех

журнала зависел главным образом от сочувствия к нему самого духовенства епархии, поэтому редакция обращается с горячим призывом к духовенству епархии – оказать епархиальному органу поддержку своим сотрудничеством в нем» [21, с. 2]. Священникам пропонувалося подавати до редакції свої розвідки, релігійні переживання, оповіді повчального характеру, розповіді, які б ґрунтувалися на християнських заповідях. Не оминули увагою редактори й «живых духом мирян, дабы они могли подавать на страницах свой голос по различным вопросам [21, с. 3].

Відтак, програма випуску епархіального журналу у зміненому форматі передбачала, крім підготовки богословського-філософського тематичного розділу, де б розміщувалися науково-популярні статті з різних питань православного богослов'я та філософії, також історичний розділ, який би містив розповідки дописувачів із загальної та церковної історії, археології, а також етнографії.

Перша розвідка народознавчого характеру, була опублікована на сторінках журналу «Вера и Жизнь» у 1913 р. Вона містила відомості про правила святкування вербної неділі у давнину. Її автором став дослідник, який підписався криптонімом К. [15]. Відомо, що свято входу Господнього до Єрусалима в народі називали неділю Ваїй, на знак згадки про зустріч місцевим населенням Ісуса пальмовими гілками (ваїями). В Україні замість ваїй використовують гілочки верби, тому й побутує ще одна назва цього свята – Вербна неділя. Автор розвідки, крім відомостей про особливості святкування Вербної неділі, подав також детальний опис святкової верби, яку переносили під час хресного ходу з Успенського собору до Красної площі в Москві. За словами автора, дерево становили на сані або на віз, прикрашали паперовими квітами, солодощами, а також яблуками, грушами, фініками. Обов'язково біля верби мав бути осел, якого тримав патріарший боярин та п'ять дяконів. Принагідно зазначалося, що на Русі осла зазвичай замінював кінь, замаскований під осла за допомогою приклеєних довгих вух. Місце, де знаходились осел та верба, прикрашали шовком, бархатом. Після закінчення

хресного ходу та молебну патріарх дарував царю ваю та вербу і тільки після цього священники роздавали вербу боярам і всім, хто зібрався на площі. Згадав автор розвідки й звичаї, які вийшли із давньої церковно-обрядової практики, а саме «лѣтопровождєнія» (святкували 1 вересня), звичай «нешнаго дѣйства» (перед святом Різдва Христового), «умовеніє ногъ» (в четвер перед Пасхою) та «хожденіє на ослити», яке здійснювали в неділю Ваїй.

На сторінках «Веры и Жизни» дописувач, який підписався криптонімом К.М., подав також історію походження терміну «святки», описав звичаї, пов'язані зі святкуванням Різдва Христового (1913) [16]. Він указав, що на Русі у період «святко», особливо на «Василів вечір», на землю «являлась маса вредныхъ карликовъ, которые проказничали, причиняли различные бѣды. У некоторых глухих местах их называли карачуны» [16, с. 35]. Позбавитись від них можна було лише за допомогою хрещенської води, набраної в ополонці на світанку на свято Хрещення Господнього. Інколи в цю воду кидали гаряче вугілля «и всприскивали больного, приговаривали: с гуся вода – с тебя худоба» [16, с. 35].

Цілком природно, що у своїх розвідках священники порушували питання місцевих народних традицій, у яких, не обійшли особливостей відзначення церковних свят. Так, у публікації, підписаної криптонімом К.М., автор, розглядаючи традиційні для різдвяних «святко» звичаї «вертепа» та «звѣздоходження» зауважив, що вертеп, з яким «ходили славить Христа» по домівках, являв собою обклеєну кольоровим папером скриньку, в середині якої були розміщені малюнки сцен із життя Ісуса Христа. Він подав також перелік типів вертепів, серед яких визначив: однарусні, двоярусні, дерев'яні, картонні, «вертящиеся и неподвижные».

Окремий інтерес становить опублікований на сторінках єпархіального часопису «Вера и Жизнь» етнографічний нарис під назвою «Червоне яйце» (1914), підписаний криптонімом І. Л. [14]. У ньому автором подані апокрифічні перекази щодо започаткування традиції обмінюватися червоними яйцями на Пасху. У першому із них оповідалося, що вперше червоні

яйця побачив бідняк, який ніс курячі яйця продавати на базар, і по дорозі зустрів Ісуса Христа, якій ніс Хрест на гору для розп'яття. Бідняк покинув свій кошик і став допомагати Ісусу. Невдовзі повернувшись до кошика, він побачив, що яйця стали червоного кольору. Другий переказ, за твердженням автора, був за походженням з теренів Греції. У ньому традиція фарбування яєць пов'язувалась із іменем римського імператора Олександра Севера (222-235), «в день рождення котрого курица снесла красные яйца в знак добрых пожеланий» [14, с. 47]. Наступна легенда, яку подав автор допису, свого часу була записана грецьким автором Никифором Калістом. Згідно неї, саме мироносиця Марія Магдалина піднесла червоне яйце римському імператору Тиверію зі словами: «Христос Воскрес!». Після цього серед християн виникла традиція обмінюватися пасхальною радістю, символом якої стали червоні яйця. Автор нарису зауважив, що фарбували яйця переважно заміжні жінки та деінде дівчата за два-три дні до свята Пасхи.

Показовим стало й висвітлення представниками єпархіального духовенства на сторінках єпархіального журналу «Вера и Жизнь» питань церковної історії та культури. Свідченням цього став історико-літургійний нарис священика М. Курганського «Об крестовых полах в Малороссийских епархиях (материалы XVIII в.)» (1913) [20], публікації ієрея Л. Глаголева, присвячені висвітленню теми походження чернецтва (1914) [3-7] та історико-канонічний нарис дослідника Б. Ярушевича щодо визначення ролі мирян в управлінні церковним майном (1914) [31] та ін.

Заслуговує на увагу й розвідка священика-знавця місцевих старожитностей В. Краснопольського, який на сторінках журналу «Вера и Жизнь» подав опис чудотворного образу святителя Миколая з с. Топчевська Козелецького повіту (1913) [19]. За словами ієрея В. Краснопольського довгий час на ікону не звертали увагу і вона навіть була забута парафіянами. Проте, починаючи з другої половини XVIII ст. «до Миколая» масово почали приїжджати богомольці з різних міст. Після відвідин церкви та поклоніння образу святого Миколая, прощники обов'язково

відвідували сільську «благочестиву старуху» М. Шрамченко. Серед зцілених останньою згадав автор розвідки малолітнього сліпого хлопчика, дружину священика із с. Сломинки, яка протягом останніх п'яти років нічого не чула, а під час її відвідин доньки, яка в свою чергу була дружиною священика с. Топчевська, сліпа жінка сильно закричала. На запитання про причину крику нічого не відповіла, а на ранок попросила зятя написати записку «о здравии», з якою й пішла у церкву. Під час літургії літня сліпа жінка стояла перед вітварем, і як тільки прозвучали перші слова «Во время оно», вона затряслась і почала чути [19, с. 56]. Таким чином опубліковані матеріали дають можливість скласти уявлення про побутуючі практики народного лікування, зокрема, звернення не тільки до місцевих цілителів, але й священнослужителів, а також використання церковних атрибутів, зокрема чудотворних ікон.

Пастирсько-місіонерський відділ журналу «Вера и Жизнь» включав у себе матеріали з пастирського життя та практики, проповіді та бесіди. Матеріали цього відділу містять відомості, які проливають світло на повсякденне життя селян з усіма його проблемами. Найгострішою з них, судячи із публікацій, була проблема суспільної девіації – пияцтва місцевого населення. Так, у 1912 р. опублікована стаття священика В. Попова «Брачний пир у трезвенника» [24], в якій автор описав перше враження про свій притч. Зауважимо, що назву відповідного населеного пункту (судячи з усього, навмисно) він не вказав. За його словами, «село славилось самымъ пьянымъ в окрестности», місцеві мешканці пропивали майно в місцевих «Римах», «Парижах», «Монопольних». Згадав В. Попов і про те, що коли вперше заговорив про проблему пияцтва в селі, то над ним сміялися навіть діти. І все ж через три роки він знайшов однодумців і зміг організувати гурток непитущих. Принагідно дописувач згадав про сватання одного із парубків – члена гуртка. За традицією, ще під час сватання згоду батьків на шлюб необхідно було закріпити розпиттям горілки. Тут же молодий заявив батькам дівчини, що пити не тільки не буде, але й вина не поставить. Священик записав, що почувши ці слова, батьки дівчини замислилися, чи «отдавать

ли дочь в дом таких странных людей» [24, с. 85]. Свідченням наполегливої боротьби представників церкви з пияцтвом є публікація впродовж 1912 р. серії матеріалів В. Чернявського під назвою «Всероссийский съезд практических деятелей по борьбе с алкоголизмом в Москве» [27-30].

Ще однією з кричущих проблем стало зростання кількості самогубств серед молоді віком від 16 до 20 років. На сторінках пастирсько-місіонерського відділу часопису «Вера и Жизнь» церковники намагалося знайти відповідь на причини зростання суїциду. Так, ієрей О. Гусаківський, вбачав їх зокрема у «бездуховной культурной бедности». Як наслідок, за його словами, «молодые люди стали смотреть на жизнь как на пустую и глупую шутку, в которой нет ни ценности, ни мысли» [8, с. 86].

За задумом редакторів єпархіального видання, четвертий відділ журналу «Веры и Жизни» – літературний, мав виконувати роль просвітництва серед мірян Чернігівської єпархії. В його основу лягли художні твори та статті з літературознавства. Так, протягом 1912 р. на сторінках цього розділу публікували вірші М. Сосновцева, М. Лепського та ін.

Отже, важливе для розгортання народознавчих досліджень на Чернігівщині мала ініціатива церковної влади, особиста зацікавленість впливових архієреїв, які знаходили шляхи співпраці з місцевою періодичною пресою та засновували власні єпархіальні видання. Зміна назви та редколегії часопису не змінили традиційне тематичне наповнення журналу, яке забезпечувалося мережею постійних дописувачів. Свідченням цього стала видання єпархіального журналу «Вера и Жизнь» (1911-1917). Оприлюднені на сторінках цього видання етнографічні матеріали стали показником зацікавленості духовенства у вивченні традиційної народної культури, проявом їхнього інтересу до дослідження церковних традицій та обрядовості. Нині ці фактографічні відомості суттєво доповнюють джерельну базу народознавства і потребують подальшого вивчення.

**ЭТНОГРАФИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ СВЯЩЕННИКОВ
ЧЕРНИГОВСКОЙ ЕПАРХИИ НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛА
«ВЕРА И ЖИЗНЬ» (1912-1917)**

В статье раскрыты условия участия представителей высшего и уездного духовенства в развитии и популяризации этнографических исследований края в конце XIX – начале XX вв., освящаются научные наработки священнослужителей Черниговской епархии народоведческого направления, представленные на страницах журнала «Вера и Жизнь» (1912-1917). Охарактеризованы этнографические материалы постоянных авторов, которые свидетельствуют о их заинтересованности в изучении особенностей народной культуры в широком контексте.

Ключевые слова: Черниговская епархия XIX – XX вв., духовенство, этнографические исследования, епархиальный журнал.

Litvin K.

**ETHNOGRAPHIC MATERIALS OF CLERGY OF
CHERNIGOV DIOCESE ONTO THE PAGES OF THE
MAGAZINE «FAITH AND LIFE» (1912-1917)**

The article highlighted the involvement of the clergy of the Diocese of Chernigov to problems of study and promotion the spiritual and cultural heritage of the land in the late XIX – early XX century. There was the deliberate policy of diocesan leaders in stimulating the ethnology research among church clergy by introducing and expanding the network of diocesan printed publications (“Chernyhovskye Diocesan Gazette” (1861-1911), the initiator of the founding of it was the Archbishop of Chernigov and Nezhin Filaret (Gumilevsky), and “Faith and Life” (1912-1917) also was published with initiatives of the local Bishop Vasyl (Bogoyavlenskyi).

Close cooperation between the active members of the diocesan clergy of the Diocese of Chernigov in specified period in the field of

ethnographic study and print media diocese and publications on the pages of these periodicals was the result of it. The article presents an analysis of intelligence data that reveals the range of ethnographic issues which were regularly raised by the local church on the pages of publications, including diocesan periodicals, and also “Faith and Life” (1912-1917).

Thus, among the ethnology materials that were published by the clergy, main features of the celebration of the church dates (Vaiy celebration of Sunday, Christmas, Easter), folk festivals, events of human life cycle became the dominant. The attention of parish priests also covered daily living, social and moral problems of parishioners (alcoholism, suicide).

Note that the range of subjects which were joined by the diocesan clergy, was wide enough, and also included questions on the history of the church, orthodox theology and philosophy, archeology, and theological and philosophical nature, canon law, organizational issues of organizing parish life.

Observations submitted by churchmen in the pages of the printed edition Chernigov diocese - “Faith and Life” still have not lost its weight as a source of knowledge about traditional Ukrainian culture.

Key words: *Chernigov diocese of the nineteenth and twentieth centuries., Clergy, ethnology studies, the diocesan magazine “Faith and Life”.*

Список використаної літератури та джерел

1. Василій (Богоявленський) (1911-1917) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://orthodox.com.ua/uk/eparxiya/svyatyevsvyashhennomuchenik-vasilij-bogoyavlenskij-arxiepiskop-chernigovskij-i-nezhinskij>. – Назва з екрану
2. Гейда О. «Черниговские епархиальные известия»: історія створення та діяльність (1861-1911) / О. Гейда // Сіверянський літопис. – 2007. – № 2. – С. 49-59.
3. Глаголев Л. Происхождение монашества / Л. Глаголев //

- Вера и Жизнь. – 1914. – № 13. – С. 90-103.
4. Глаголев Л. Происхождение монашества / Л. Глаголев // Вера и Жизнь. – 1914. – № 14-15. – С. 38-45.
  5. Глаголев Л. Происхождение монашества / Л. Глаголев // Вера и Жизнь. – 1914. – № 16. – С. 34-41.
  6. Глаголев Л. Происхождение монашества / Л. Глаголев // Вера и Жизнь. – 1914. – № 17-18. – С. 60-72.
  7. Глаголев Л. Происхождение монашества / Л. Глаголев // Вера и Жизнь. – 1914. – № 19. – С. 26-33.
  8. Гусаковский А. Духа не угашайте /А. Гусаковский // Вера и Жизнь. – 1912. – № 19. – С. 74-87.
  9. Дмитриевский В. Религиозно нравственный быт древней Руси / В. Дмитриевский // Вера и Жизнь. – 1913. – № 13. – С. 28-39.
  10. Дмитриевский В. Религиозно нравственный быт древней Руси / В. Дмитриевский // Вера и Жизнь. – 1913. – № 14-15. – С. 47-59.
  11. Дмитриевский В. Религиозно нравственный быт древней Руси / В. Дмитриевский // Вера и Жизнь. – 1913. – № 16. – С. 41-51.
  12. Дмитриевский В. Религиозно нравственный быт древней Руси / В. Дмитриевский // Вера и Жизнь. – 1913. – № 17. – С. 33-45.
  13. Дятлов В. А. История западно-европейской общественно-политической мысли на страницах журнала «Вера и Жизнь»/ В. А. Дятлов // 1000 років Чернігівській єпархії: Тези доповідей церковно-історичної конференції / Чернігівське єпархіальне управління, Інститут археології Академії наук України, Чернігівський державний педуніверситет ім. Т. Г. Шевченка; Редколегія: В. П. Коваленко (відп. редактор) та ін. – Чернігів: «Сіверська думка», 1992. – С. 106-108.
  14. И.Л. Красное яичко: (Этнограф. заметка) /И. Л. // Вера и Жизнь. – 1914. – № 7. – С. 46-58.
  15. К. Обычай в неделю Ваий в старину / К. // Вера и Жизнь – 1913. – № 7. – С. 45-48.

16. К. М. Рождественские святки (истор. заметка) / К. М. // Вера и Жизнь. – 1913. – № 14. – С. 30-37.
17. Карпинський К. О крестовых полах в Малороссийских епархиях (материалы XVIII в.) / К. Карпинский // Вера и Жизнь. – 1913. – № 11. – С. 58-63.
18. Коваленко О. Б. Розвиток історичного краєзнавства на Чернігівщині у другій половині XIX ст./ О. Б. Коваленко, Г. М. Курас, В. М. Маліневська // Третя респуб. наук. конф. з істор. краєзнавства: Тези доповідей. – К., 1984. – С. 236-238.
19. Краснопольський В. Чудотворный образ святителя Николая в с. Топчевска, Козелецкого уезда / В. Краснопольський // Вера и Жизнь. – 1913. – № 6. – С. 54-60.
20. Курганський М. Об одеждах руського духовенства и церковном облачении / М. Курганський // Вера и Жизнь. – 1913. – № 14–15. – С. 38-46.
21. От редакции // Вера и Жизнь. – 1912. – №1. – С. 2.
22. Періодичні видання Чернігівської єпархії: «Прибавление к Черниговским епархиальным известиям» (1906-1911), «Вера и Жизнь» (1912–1917): Бібліогр. покажч. / Упоряд. О. Ф. Тарасенко, 2003. – 153 с.
23. Полетун Н. Подвижничество «Губернських ведомостей» / Н. Полетун // Чернігівські відомості. – 1991.– № 50. – С. 6.
24. Попов В. Брачний пир у трезвеника / В. Попов // Вера и Жизнь. – 1912. –№ 3. – С. 82-88.
25. Руденок В. З історії чернігівської преси [Електронний ресурс] / В. Руденок. – Режим доступу: http://www.qorod.sp.ua/print/citi_613.html. – Назва з екрану.
26. Самійленко Г. В. Періодика Чернігівщини: сторінки історії [Електронний ресурс] / Г. В. Самійленко, О. Г. Самійленко. – Режим доступу: http://www.nbu.v.gov.ua/porta/Soc_Gum/Ltkp/2011_66/ist/ist23.pdf. – Назва з екрану.
27. Чернявский В. Всероссийский съезд практических деятелей по борьбе с алкоголизмом в Москве / В. Чернявский // Вера и Жизнь. – 1912. – № 19. – С. 24-50.

28. Чернявский В. Всероссийский съезд практических деятелей по борьбе с алкоголизмом в Москве / В. Чернявский // Вера и Жизнь. – 1912. – № 20. – С. 25-40.
29. Чернявский В. Всероссийский съезд практических деятелей по борьбе с алкоголизмом в Москве / В. Чернявский // Вера и Жизнь. – 1912. – № 22. – С. 41-49.
30. Чернявский В. Всероссийский съезд практических деятелей по борьбе с алкоголизмом в Москве / В. Чернявский // Вера и Жизнь. – 1912. – № 23. – С. 64-77.
31. Ярушевич Б. Роль мирян в управлении церковным имуществом (историко-канонический очерк) / Б. Ярушевич // Вера и Жизнь. – 1914. – № 14-15. – С. 46-60.

Маховська С. Л.

УДК 392.5(477.52/.62)

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ СЛОБОЖАНЩИНИ: ДЕФЛОРАЦІЙНІ ТА ПОСТДЕФЛОРАЦІЙНІ ОБРЯДИ

В історико-етнографічній літературі наявні кілька позицій щодо структурної диференціації весільного обряду. Проте, ритуальне наповнення кожного з них засвідчує певну неточність між визначенням та змістом кожного окремого циклу, оскільки відсутня чітка аргументація меж структурного поділу: чому власне весільний період починається на стадії виготовлення обрядового хліба й закінчується звичаєм «комори». У процесі дослідження весільних традицій Слобожанщини виникла потреба укласти синтетичну модель структурного поділу, яка уможливує максимальне залучення ритуально-семантичних характеристик обрядовості регіону, зокрема її дефлораційної та постдефлораційної частин. У статті, завдяки використанню польових матеріалів автора, проаналізовано особливості проведення обрядів перевірки та демонстрації цнотливості молоді на території Слобідської України, з'ясовано локальні